

УДК 342.51 (049.32)

Ростислав Калюжний,

доктор юридичних наук, професор,

заступник директора з наукової роботи Юридичного інституту
Національного авіаційного університету

ГЛАВА ДЕРЖАВИ: ІНСТИТУТ І СТАТУС

Рецензія присвячена аналізу монографії В. В. Сухоноса «Інститут глави держави в конституційному праві». Аналізується структура монографії та зміст, надається її позитивна оцінка як актуального та цінного з наукового погляду правового дослідження. Ключові слова: глава держави, президент, національний лідер, монарх, форма державного устрою.

Звернення до аналізу та всебічного вивчення сучасного конституційного права може бути одночасно віднесено як до групи фундаментальних юридичних досліджень, так і до тих праць, в яких висвітлюється вкрай важлива для сучасної України тема. Таке поєднання загального наукового дослідження з актуальним характером теми робить появу монографії В. В. Сухоноса «Інститут глави держави в конституційному праві»^{*} помітним явищем у вітчизняній юриспруденції. Дійсно, досить часто доводиться визнавати, що юридичні дослідження останніх часів були схильні приносити в жертву чи фундаментально-науковий характер викладу матеріалу, чи актуальність розглядуваних проблем, які завжди пов'язані із сучасними змінами в тих чи інших галузях права, або ж у сфері державотворчої діяльності. І лише у небагатьох монографіях було поєднано два вищезазначені моменти. Очевидно, що представлену В. В. Сухоносом монографію можна віднести саме до цієї групи робіт, адже, попри чітку орієнтацію на аналіз об'єктивних процесів у частині конституційно-правового формування і розвитку інституту глави держави, що відбувалися у світі і в Україні від самого виникнення й до сьогодні, автор порушує фундаментальні науково-юридичні питання щодо тих понять і категорій, які лежать в основі сучасних правових досліджень як інституту президентства, так і інституту глави держави загалом.

Разом із тим, слід наголосити, що в цій монографії представлений не лише виклад концептуально важливих для державних основ демократичного суспільства проблем конституційно-правового розвитку інституту глави держави у світі і в Україні, а й надаються змістовні авторські оцінки процесів становлення інституту глави держави в Україні, починаючи з певних теоретичних розробок ХІХ ст. і закінчуючи сучасними українськими реаліями. При цьому В. В. Сухонос часто вдається не лише до аналізу праць відомих теоретиків і філософів права, українських і зарубіжних вчених у галузі конституційного, адміністративного та міжнародного права, а й до детального дослідження актів конституційного законодавства світу (країн—учасниць СНД, країн Європи, американського континенту, Африки, Азії та Океанії), що дає змогу говорити про те, що автор виходить за вузькі межі теорії національного конституційного права. Такий підхід, безумовно, містить наукову новизну і становить інтерес для вітчизняної юриспруденції, в якій компаративні елементи набувають дедалі більшої методологічної ваги.

У формальному аспекті монографія В. В. Сухоноса написана гарною українською мовою і є стилістично вивіреною. Характер подачі матеріалу є логічно послідовним. Це дає змогу легко стежити за думкою автора, порівнювати різні тео-

^{*} Сухонос В. В. Інститут глави держави в конституційному праві : монографія / В. В. Сухонос. — Суми : ДВНЗ «УАБС НВУ», 2011. — 339 с.

ретичні аргументи щодо конкретних питань розвитку інституту глави держави у світі і в Україні. При цьому певною новелою у представленій монографії є намагання В. В. Сухоноса розглянути інститут глави держави не як загальне конституційне поняття, що притаманно більшості як вітчизняних, так і зарубіжних учених, а як специфічний статус національного лідера, основними різновидами якого автор пропонує вважати монарха та республікратора (президент у монографії розглядається як загальне конституційне втілення республікратора). У цьому аспекті В. В. Сухонос всебічно обґрунтовує власну позицію. При цьому його аргументи постають доволі переконливими.

Позитивне враження справляє і широта застосованої В. В. Сухоносом методології досліджень, адже, крім загальнонаукових методів, він залучає цілу низку сучасних спеціальних методів, які розроблені теорією держави і права і активно використовуються у вітчизняній науці конституційного права. Паралельно з цим всебічно окреслюється джерельна база, яка містить не лише найважливіші акти конституційного права України та зарубіжних країн, а й цілу низку визначальних для світової конституційно-правової традиції праць з теорії конституційного права. Таке поєднання в монографії фактологічної й нормативно-правової різноманітності з глибоким теоретичним обґрунтуванням авторської позиції позитивно вирізняє видання на фоні подібних праць у галузі конституційного права України.

У змістовному плані слід зазначити, що в монографії В. В. Сухоноса викладаються конституційно-правові засади формування й функціонування інституту глави держави. У цьому сенсі праця складається з двох основних тематичних блоків. Перший — це загальнотеоретичне конституційно-правове дослідження інституту глави держави, а також тих теоретико-методологічних підходів, які сформовано у сучасній вітчизняній юриспруденції до його визначення. На відміну від цього, другий тематичний блок — це дослідження безпосередніх конституційно-правових основ організації та функціонування різних моделей

інституту глави держави. Причому, досліджуючи останній, В. В. Сухонос прагне обґрунтувати власний погляд на співвідношення категорій «президент» і «глава держави». Зважаючи на загальну настанову щодо домінуючого характеру «глави держави» порівняно з «президентом», В. В. Сухонос, утім, пропонує не погоджуватися з цим. Зокрема він розглядає ідею щодо того, що глава є тим постом, який займає президент країни (с. 10), тобто фактично глава держави — це той статус, який має в державі національний лідер (у республіках ним здебільшого є президент). Водночас автор достатньо фундаментально досліджує історико-теоретичні процеси становлення інституту глави держави як у світі, так і в Україні, а також питання впливу на означений інститут існуючої в країні форми держави. На жаль, сучасне державознавство, в основному, досліджує цей вплив лише з боку такого елемента, як форма правління та, почасти, форма політичного режиму, тоді як форма державного устрою здебільшого залишається поза увагою вітчизняних дослідників. В. В. Сухонос правильно наголошує на тому, що вплив форми державного устрою на процеси формування і функціонування інституту глави держави є важливим, адже в умовах централізованої форми (до яких належить і Україна) глава держави здійснює прямий вплив на формування та функціонування органів місцевого управління й самоврядування, тоді як децентралізована форма (федерація тощо) залишає главі держави лише можливість опосередкованого впливу (с. 197). Ґрунтуючись на існуючих дослідженнях вітчизняних та зарубіжних конституціоналістів, а також на аналізі поточної ситуації, у монографії обґрунтовуються конкретні шляхи в частині правового забезпечення подальшого реформування інституту глави держави в Україні, а також запровадження більш чіткого конституційного статусу Президента України як невід'ємного елемента державного механізму, який гарантує дотримання прав і свобод людини і громадянина.

Серед завдань, які автор успішно вирішує в монографії, насамперед слід назвати: загальну характеристику глави

держави, дослідження місця і ролі інституту глави держави в системі органів державної влади, аналіз процесів становлення інституту глави держави в історичній ретроспективі, дослідження функціональної характеристики конституційно-правового статусу глави держави, аналіз співвідношення функцій глави держави із функціями самої держави, характеристику повноважень глави держави, виявлення особливостей конституційно-правового статусу глави держави як головного чинника поділу форм правління, дослідження процесів формування та функціонування інституту глави держави в умовах централізованої та децентралізованої форми державного устрою, аналіз статусу глави держави в умовах демократичного, авторитарного і тоталітарного режимів, дослідження процесів розвитку інституту глави держави на території сучасної України до появи поста Президента

та України, аналіз інституту останнього з 1991 р. й до сьогодні, обґрунтування перспектив і можливостей трансформації інституту глави держави в Україні в умовах зміни форми чи системи правління.

Все це дає змогу стверджувати, що монографія В. В. Сухоноса становитиме інтерес для широкого кола читачів, не лише науковців, а й державних службовців, викладачів юридичних факультетів та відділень університетів, аспірантів, студентів вищих навчальних закладів. При цьому зазначене дослідження може стати однією з теоретичних основ подальшого науково-правового осмислення процесів сучасного державотворення в Україні, їх подальших перспектив розвитку, а також тих кроків, які повинні бути зроблені у разі реального прагнення перетворити Україну на сучасну демократичну, соціальну і правову державу.

Калюжний Ростислав. Глава государства: институт и статус.

Рецензия посвящена анализу монографии В. В. Сухоноса «Институт главы государства в конституционном праве». Анализируется структура монографии и ее содержание, дана ее позитивная оценка как актуального и ценного с научной точки зрения правового исследования.

Ключевые слова: глава государства, президент, национальный лидер, монарх, форма государственного устройства.

Kalyuzhny Rostislav. Head of state: institute and status.

The review is devoted to the analysis of the monograph V. V. Sukhonos «Institute of head of state in constitutional law». The structure and content of the book are analyzed, the positive assessment of the book as a relevant and scientifically valuable legal research is given.

Key words: head of state, president, a national leader, monarch, form of state structure.